

КАЛЕНДАРНИ ПРАЗНИЦИ В ЛЯСКОВЕЦ И ОКОЛНИТЕ СЕЛА ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК

ТЕОДОРА РОГЕВА

Календарните празници са свързани с хилядолетните традиции и са специфични за всеки район. Със своето многообразие те винаги са будили интерес не само сред изследователите, но и сред всички слоеве на обществото. Предмет на настоящото изследване са календарните празници в гр. Лясковец и околните села - Д. Оряховица, Козаревец, Добри дял и Драгижево, намиращи се на границата на Предбалкана и Дунавската равнина и съчетали традициите на населението от планината и равнината. Хронологическите граници, в които се разглеждат празниците, са от началото до средата на ХХ в., период, през който обичаите все още се практикуват и е възможно да се събере сравнително пълна информация за тях.

Настоящата статия е написана въз основа на лично събран материал.¹ При теренноизследователската работа беше приложен методът беседа-интервю главно с хора от най-възрастното поколение, тъй като то се явява носител и творец на традиционните обреди. Темата е много популярна. Публикувани са голям брой научни и научнопопулярни статии и съобщения. Календарните празници в тях обаче са разглеждани като общонародна традиция, без да е отчитана спецификата във всички райони и селища. В Лясковец и в разглежданите села календарно-празничната обредност не е била предмет на пълно етнографско изследване. Отделни по-общи данни се съдържат в книгата на Д. Минев "Град Лясковец - минало, сегашно състояние и дейци".²

Нашата цел в настоящата работа е да посочим специфичното, което е белег на богатството на духа и културата на населението в посочения регион и внася колорит в единната национална култура. При обобщаването на информацията не сме си поставяли за задача да сравняваме различията с други райони на страната. Считаме, че това ще направят по-добре изследователите на общобългарската народна култура.

Календарните празници могат да се разглеждат в хронологическа последователност и да се групират според сезоните в три цикъла - зимен, пролетно-летен и есенен.

Зимният цикъл на календарните празници започва с *Андреевден /30 ноември/*. На този ден се отдава почит към паметта на един от първите апостоли на Исус Христос св. Андрей Първозвани. Тъй като според народното поверие светлата част на деня започва да "наедрява" колкото мисирено зърно, на този празник се вари и яде натрошена царевица. В Лясковец изискването е тя да бъде бяла, а в Д. Оряховица се варят заедно жито и царевица, за да расте денят от житено до царевично зърно. В Драгижево освен варенето на царевица се спазва и забраната до обяд да не се ходи по къра и у съседите.

Варвара и Сава /4 и 5 декември/ не са особено популярни църковни празници. Според народната метеорология нощта расте до деня на св. Варвара. Оттам насетне започва да намалява. В тези дни не се извършват никакви обреди. В Д. дял избягват да работят каквото и да било, тъй като дните са "хаталийски" /лоши дни/. В Лясковец има поверие, че който тачи празника на св. Варвара, смъртта му се забавя докато дойде свещеникът да го причести.

Никулден /6 декември/ е един от големите черковни празници. Въпреки че св. Никола се счита за покровител на моряците и търговците, той се празнува от всички без значение дали упражняват споменатите професии. Особено тържествено се чества в Д. Оряховица. На тоя ден там се организира общоселско празненство. Задължително на Никулден се приготвя курбан от риба - обикновено това е голям шаран, пълен с орехи и лук и завит в тесто, т.н. рибник. В Козаревец този ден се свързва с първия сняг и с идването на зимата.

Св. Катерина /7 декември/ е малко известен празник, честван предимно от именниците. В Лясковец е известен и като ден, тачен от момите и бездетните жени.

Св. Спиридон /12 декември/ е покровител на шивачите и обушарите. Празникът също не е от много известните. Познат е в Лясковец. Забраната за този ден е да не се пипа игла, за да не се бодат пръстите през годината, да не болят и да не забират.

Игнажден /20 декември/ е празник, свързан с плодовитостта на кокошките и с берекета изобщо. Понеже този ден се пада в период на пости, вечерта преди празника на трапезата се слагат предимно постни ястия - зеле, боб, ошав и др. Меси се и питка. В чинийка се слагат жито, сушени сливи, грозде и по два ореха, наречени за всекиго от семейството. Тъй като това е първа кадена вечер, най-възрастният мъж в къщата чете молитвата и прекадява трапезата, стаите, добитъка. След вечерята масата обикновено не се раздига. Причината за това в повечето случаи не се знае. В Лясковец я оставят, за да се нахрани св. Богородица, а в някои от селищата този обичай не се спазва. Сутринта на самия Игнажден дядото става рано и внася в стаята слама. Поставя я зад вратата или до огнището. Върху нея

се "насаждат" всички от семейството и кудкудякат до три пъти, за да се множат кокошките. В Д. Оряховица сламата се внася от най-възрастната жена в дървена "половинка" /съд за сеене на жито/. На нея се насаждат обикновено неканени гости. В Добри дял дядото внася пълен кош със слама, слага на всеки по стиска, като малки и големи се друсат върху нея и повтарят "клоп, клоп, пиленца" до второ нареждане от дядото. След това той събира сламата, минава по всички полози, изхвърля оттам старата и замърсена и поставя новата, чиста слама. В Д. дял в полога слагат обелен лук, за да са носачки кокошките, а в Драгижево - трески против уроки. Прието е на този ден да не се ходи в чужда къща. Обикновено още от вечерта се заключват вратите, за да не се вмъкне неканен гост, който може да донесе болести на пернатите, а при излизането си да изнесе берекета или най-малкото да намали броя на пилетата. Разговорите през плета също не са желателни, защото берекетът ще прехвъркне у комшиите /Д. дял/. Допустими са и изключения. Ако на някого неотложно му се налага да влезе в чужда къща, той трябва да носи трески, като нарича: "Колкото трески в този кош, толкова пилци в двора ви." /Д. дял/ Неканеният гост задължително се "насажда" зад вратата да кудкудяка. Освен това хората стриктно следят дали след посещението му ще има берекет в къщата. Ако има такъв, гостът се обявява за добър "полазник" и даже го канят за следващия Игнажден. "Ела да ни полезеш" - казват в с. Драгижево на такъв кадемлия човек. Ако гостът е имал нещастието да "донесе" лош берекет, славата му бързо се разнася из селото и никой не го пуска в къщата си. На този ден всеки се стреми да внесе, а не да изнесе, за да не избяга берекетът. Поради тази причина в заем не се дава нищо, но ако може да се вземе, е добре. Пазарува се предния ден, за да не се харчат пари на деня, а съответно и през годината. На този ден се пукат пуканки, от които се дава на кокошките. В Козаревец им хвърлят "циганчетата" /неопуканите пуканки/, а по броя на пуканките гадаят колко пилета ще се излюпят през годината. В Добри дял освен с пуканки ги хранят със специално сварена за целта царевица. В Лясковец още преди да ги нахранят ги обикалят с верига, без да ги мамят или разпъждат. На този ден не се насаждат кокошки, защото се излюпват мъртвичета /Драгижево/. За най-подходящо време се смята пълният месец. Всички тези забрани и препоръки, спазвани на Игнажден, са валидни до късно след обяд, тъй като се счита, че денят започва от вечерта. Това се отнася и за всички останали празници.

Коледа /25 декември/ е един от най-големите църковни празници. Предната вечер, известна като Бъдни вечер, всички трябва да се съберат около софрата. Това е един чисто семеен празник. Гости не се канят, но ако дойде гостенин, е добре дошъл. Понеже много от мъжете в разглежданите селища ходят на гурбет и не винаги успяват да се завърнат при семействата

си, се създава обичай да се поставя прибор и храна на мястото на отсъстващия, разбира се, ако е жив. Всичко, което се прави като обред на този празник, е свързано предимно със здравето, щастието и берекета. Тази вечер умрели не се споменават. Трапезата е едно повторение на Игнажденската, тъй като Бъдни вечер е втората кадена вечер. Ястията са пак постни - боб чорба, зелени сърми, ошав. На софрата се поставя купичка с жито и останалата недогоряла свещ. Като символ на плодородието през новата година при житото трябва да има от всички запазени до този момент плодове - ябълки, грозде, дюли и наречените за всекиго от семейството орехи. В Добри дял поставят на масата и портфейл с пари, за да има богатство в къщата. В същото село и в Козаревец житото, което се слага, е варено. Обредният хляб за случая се нарича боговица. Това е пита, украсена отгоре с пресукани от тестото пръчици във формата на кръст и малки топчета по едно за всекиго от семейството. В едно от тях се скрива сребърна пара. Най-старият в семейството прекадява, като всички стават прави, а той казва молитвата "Отче наш". В Д. дял молитвата започва със "Светий боже, светий, крепкий, помилуй нас..." След прочитане на молитвата боговицата се разчупва. Топчето, което е в средата, се оставя и се нарича за къщата. Останалите се раздават на присъстващите. Коумто се падне парата, той ще е щастливецът през годината. Първият зальк от боговицата се слага под възглавницата. Вярва се, че сънят ще се сбъдне. По такъв начин постъпват най-вече момите. Те се надяват да видят насън бъдещия си жених. След като семейството се нахрани, софрата се оставя нараздигната също както в нощта срещу Игнажден. В Драгижево на този ден заплашват дръвчета, които не раждат, с отсичане. Тази заплаха се отправя до три пъти и всеки път някой възпира секача, като го уверява, че дървото ще роди. През цялата нощ в огнището се поддържа огън от голям пън, наречен бъдник, предварително отсечен в гората. В Лясковец предпочитат бъдникът да бъде дрянов, тъй като се смята, че дрянът е най- здравото дърво, символ на дълголетие. На огъня къкри котле с кървавица, приготвена същата вечер, но която се яде едва сутринта на Коледа. Междувременно прасето е заклано, разцепено отпред и забучено на кол. В стаята, в която е оставено, не се влиза, освен да се прекади, за да се изгонят всички зли сили. Смята се, че закланото прасе е най-подходящото място за тяхното привличане. Има поверие, че който хапне преди Коледа от месото, ще го "покачи караконджола". Дългият пост свършва сутринта на Коледа след приключване на църковната служба. На нея се стичат всички в ранни зори, призовани от камбаната. В Д. дял мъжете носят пушки и на излизане от църквата стрелят, за да пропъдят злите духове на закланите прасета. Отговяването започва с печени врабчета, предварително уловени от децата между две керемиди. Вярва се, че който хапне крилце от врабче,

през годината ще му бъде леко и ще хвърчи като птичка. След това се яде приготвената през нощта кървавица и кокоша чорба /Д. дял/. След обяд на Коледа се разплаща закланото преди това прасе. По разположението на далака гадаят каква ще е годината. Ако е с дебелината част назад, зимата ще е дълга и пролетта ще закъснее. Ако е разположен обратно, пролетта ще дойде рано. Какъв ще бъде всеки месец през годината установяват чрез гадаенето с лукови люспи. Дванадесет на брой, наречени за всеки месец, те се оставят на покрива. Във всяка люспа се слага сол и ако на сутринта в някоя се появи влага, то и съответният месец ще е дъждовен. През целия ден настроението е приповдигнато, яде се печено свинско, пие се червено вино с много пожелания за здраве, берекет и щастие. Неписан закон е дори в най-бедната къща да се коли прасе. Ако на този ден се роди дете, то задължително се кръщава Христо. Коледарите тръгват към полунощ. Те са предимно ергени или по-скоро задомени млади мъже. Най-възрастният от тях се избира за водач. В Д. дял пък гледат да е по-ачигъоз /общителен/, тъй като той пръв влиза и благославя. Водачът носи бъклица с вино, окичена с чимшир и здравец. Коледарската дружина се очаква с радост и нетърпение във всяка къща. Смята се, че там, където те не отидат, няма да има берекет през годината. Всяка стопанка предварително опича краваи, които се нанизват на тоягите или гегите на коледарите. Дават им също сланина, месо, орехи, ошав, дребни пари. При влизане в къщата те пеят предварително заучени за случая песни. За всеки член от семейството може да се изпее подходяща. Песните са с такова съдържание, което предизвиква радост и настроение. В Д. дял са запазени няколко такива коледни песни:

Коладе ладе, Коладе ладе,
кажи, бабо, кажи, мами,
на нас весело да стане.
Коладе ладе, Коладе ладе.
Кравай скача от полица,
ври в котлето кървавица...

Припадналой, Доброле, Коладеле,
тъмна мъгла, Добролей, Коладеле.
То не било, Добролей, Коладеле,
най е било, Добролей, Коладеле,
сиво стадо, Добролей, Коладеле,
сиво стадо с млад овчарин, Добролей, Коладеле.

Стопанине, господине,
тебе пеем с глас,
теб вещаем в дни честити
в този късен час.

Отдалече идем ний,
с пълна радост във гърди.
Вест ти носим ний велика,
Бог родил се днес.

Васильовден или Сурваки /1 януари/ е следващият голям зимен празник. Той съвпада с началото на новата година. Вечерта преди празника се кади за трети път след Игнажден по познатия вече начин. На трапезата се поставят запазените от двете кадени вечери свещ, жито и плодове. В някои от проучените селища не се кади на Игнажден и така трета кадена вечер става Йордановден /Д.Оряховица/. В Лясковец се практикуват и двата случая на кадене. Пак там задължително се приготвя печен петел. Вярва се, че по такъв начин се осигурява първенството на мъжа в семейството и жена му няма да го командва. В новогодишната баница се поставят сребърна пара и дрянови пъпки, които се наричат за хората, за животните, толкова на брой, колкото са те. Парата е символ на имане, на късмет. Тя не се харчи, а се прибира в иконостаса, за да имат в къщи пари през годината. Характерно за този празник е, че той преминава най-вече в различни гадания за здраве, за плодородие. Това не е случайно, като се има предвид, че св. Василий е считан за закрилник на плодородието. Пак се повтаря гадаенето с първата хапка под възглавницата като на Коледа. В Д. дял момите събират трохите от трапезата и ги хвърлят на боклука, като между- временно се ослушват за първото мъжко име, което чуят. То ще бъде името на бъдещия жених. Гадаенето с лукови люспи и сол за това какъв ще бъде всеки месец от годината в Лясковец се прави срещу Васильовден, а не срещу Коледа както в останалите селища. Гадае се също с дрянова пъпка. Слагат я в огъня и ако се пукне, това е сигурен знак, че този, който я е сложил, ще бъде здрав през годината. Не е на добро, ако не се пукне /Лясковец/. В Драгижево пукването на дряновата пъпка в огъня е символ на плодородие. На този ден, който кихне пръв, му се харизва първото животно, което ще се роди през годината. Веднага след полунощ или рано сутринта на Васильовден тръгват сурвакарите. Обикновено това са малки деца до 10-12 г., които обикалят съседските къщи, роднини и близки и сурвакат за здраве със специално украсени дрянови пръчки с напъпили клонки. Понеже дрянът се смята за най-жилавото и здраво дърво и според поверие предава жизнената си сила на този до когото се докосне, сурвакането се изразява в потупване по гърба с дряновицата и изричане на пожелания за здраве, щастие и берекет. В Драгижево наричат по следния начин:

Сурва, сурва, сурвакари,
ред по редом, млади, стари.
Бийте здраво по гърбина,

плодна, весела и сита
и за всичките честита.
До година, до амина.

На този ден пак в Драгижево младо семейство, което се е задомило през годината, трябва да занесе на кръстниците печен петел, баница и пита. В Д. Оряховица ходят да сурвакат и ергени, но предимно по къщи, където има моми за женене. На сурвакарите се дават сушени плодове, пуканки, дребни пари. В Д. дял на първите влезли в къщата сурвакари задължително се отчупва от петела и от баницата. След като обходят всички набелязани къщи, децата не внасят сурвакницата, за да не се въдят бълхи. В Лясковец тя се хвърля на покрива, в Д. Оряховица се закача на ябълка, в Драгижево се премита с нея, а след това се изгаря или изхвърля на пътя.

Силвестър /2 януари/ или както го наричат в разглежданите селища Силивистри, Силивистра. Празнува се на втория ден след Васильовден. Според народното предание пръв епископ Силвестър опитомил бивола и затова на този ден се празнува за здравето на биволите и едрият рогат добитък, а светецът се тачи като техен покровител. В църквата се отслужва литургия в тяхна чест. Обикновено празнуват тези стопани, които имат добитък. Още рано сутринта тръгват ергени да подриват в оборите, обикновено в къщи, където живеят моми. Те са облечени празнично и тази мръсна и не особено приятна работа се превръща в радостна суматоха и надпреварване. След като приключат с почистването на обора стопаните ги черпят и им дават дребни пари. В Лясковец с тези пари палят свещи за здравето на добитъка. Пак там след като се изрине оборът, се вземат два чифта волове, от които единият е впрегнат в кола или в шейна, а другият - само в хомота. Рогата на животните са боядисани в жълто или варакосани. На колата има голяма дамаджана или бъчонка за вино, а около или след нея вървят стопани на добитък. Начело на процесията свири музика. По този начин се обикалят улиците и се спира там, където има добитък. Стопаните посрещат риначите, черпят ги с вино и мезе и им сипват вино в бъчонката. Ергените от групата се редуват да изриват оборите. Вечерта всички стопани се събират в някоя кръчма и се веселят до зори. На този ден волове, биволи не се впрягат. Пускат се свободно или се разхождат из селото и се водят на водопой. В Д. дял месят питка и раздават за здравето на добитъка, а в Д. Оряховица не се рине, но за това пък всякаква работа се зарязва, за да се източи баница, която се раздава на съседите. Баницата може да е съвсем тънка, но задължително трябва да е точена.

Йордановден /6 януари/, известен като Богоявление, е голям църковен празник. Предната вечер се кади за последен път / в Драгижево и Козаревец не се кади/, а на трапезата

задължително трябва да има пача, приготвена от главата и краката на закланото прасе. Отново се прави боговица и за последен път се поставя купичката с житото, недогорялата свещ и орехите, наречени още на Игнажден за всеки от семейството. Именно сега те се счупват и по това дали са с хубави ядки или кухи се гадае за здравето на присъстващите. В Д. дял и в Драгижево вярват, че ако орехите са с цели ядки, годината ще е плодородна, а ако са изсъхнали, сушава ще бъде. Житото се дава на кокошките, а в Лясковец го смесват със семето, с което ще засяват нивите. Има поверие, че срещу Йордановден небето се разтваря, но това, което хората очакват да видят, е различно в разглежданите селища. В Козаревец излизат в полунощ с надеждата да не видят пламъци на небето, защото това не е на добро. В Драгижево смятат, че при отваряне на небето се вижда тайната вечеря, а в Лясковец - Светия дух. Ако преди Йордановден умре човек, той трябва да се погребе до вечерта преди празника. В Д. Оряховица казват: "Мърша да няма на Йордановден". Най-важното от всички обредни действия на този празник е ръсенето за здраве. Обикновено свещеникът започва да ръси един ден по-рано, за да има възможност да обходи цялото село. Той носи китка чимшир или босилек и светия кръст, който трябва да внесе божия благослов в дома. В Драгижево към китката се превързва и златна паричка. Свещеникът се придружава от малко момченце с котле светена вода. Още с влизането той запява тропаря "Во Йордане крещающюса тебе Господи..." след което поръсва кръстообразно иконостаса или ако няма такъв, запаленото кандило, най-стария от семейството и така до най-малкия. Накрая той минава по стаите и стопанските постройки с животните. Вярва се, че ако китката замръзне, годината ще е здрава и плодородна, а ако не замръзне, ще е "мановита" /Драгижево/. След като си замине свещеникът, къщата се обхожда, за да се потърси паднало клонче или листенце от чимшира. Ако има такова, на хубаво е, късметлия ще е този, който го намери. Клончето се прибира на чисто място - в иконостаса или на цвете се слага. Не се замита никога, защото е грехота. На самия Йордановден сутринта се ходи на църква, където се извършва великият водосвет. В селищата, в които няма река, в двора на църквата се слага казанче с вода, която се чете, и там попът хвърля кръста. След това поръсва присъстващите. Тази вода, наречена "Йордановска вода", се счита за най-лековита и затова хората си вземат от нея, като я ползват през годината за лек срещу всякакви болки, даже и против плач. В Драгижево капват от светената вода в туршиите, за да са вкусни. Някои още в църквата отпиват за здраве /Лясковец/, но задължително от водата се отлива. Никога не се пие от съда, в който е сложена. Пак в Лясковец има обичай на този ден да къпят децата, като в коритото се налива малко от светената вода. Общо правило е на Йордановден да кръщават всички некръстени до

този момент. Ако се роди дете, задължително се именува Йордан или Йорданка. "То си купило името" - казват в Д. дял. В Козаревец смятат, че ако на този ден благословят мома, тя непременно ще се омъжи през годината. Много по-атрактивен е богоявленският ритуал в селищата, където има река. След църковната служба в Д. Оряховица богомолците от двете църкви се отправят в литийно шествие към моста над реката. Там се извършва водосвет. Задължително се изнасят "куните" /иконите/, за да бъдат поръсени. Свещеникът благославя трикратно народа с кръста и го хвърля във водата. След него скачат в реката няколко смелчаци, за да го извадят. Вярва се, че който вземе кръста от ледената вода, няма да се отърве от здраве. Добралият се пръв до кръста се преоблича в сухи дрехи, след което го разхождат с шейна или файтон из селото и всеки го черпи. По същия начин се свети водата и в Козаревец, където хората се събират до близката рекичка Пехчан дере, а извадилият кръста се възнаграждава от съселяните си.

Мръсни дни или Мръсници обхваща един продължителен период, който започва или от Игнажден, или от Коледа /Лясковец/ и приключва непосредствено след Йордановден. Много са забраните, които трябва да се спазват. Повечето са свързани с работа и с излизане по вечерно време, когато ходят зли сили. В Лясковец не се излиза вън от къщи през нощта, преди да е пропял петел, защото се вярва, че обикалят караконджоли, възсядат когото срещнат, завеждат го до кладенец и го хвърлят в него. В с. Драгижево не се работи нищо по вечерно време, за да не се разболе човек, а също вълци да не изядат мъжа от семейството. През тези дни не се започва нова работа, защото няма да е с добър край. Предпазната мярка е пришиване на амулет към дрехата. В Д. дял ако някой тръгне на път през тези дни, хвърлят вода след него. Всеобща е забраната да се годяват, да се женят, а още по-малко да се зачева дете, тъй като със сигурност ще се роди уродливо. През тези дни нито се ходи на гробище, нито свещ се припалва. Ако умре някой, го погребват, но не го опяват и не раздават за бог да прости, докато не измине този опасен период. Нежелателни са също всякакви дейности, свързани с употреба на вода. Не се пере, а жените не трябва да си мият косите, защото водата се счита за мръсна. В Д. Оряховица тази забрана не се спазва, защото тук важи максимата "За чистотата празник няма". Всички страхове и предпазни мерки се прекратяват с освещаването на водата на Йордановден, с което идва и краят на мръсните дни.

Ивановден /7 януари/. Освен като празник, честван от именниците, Ивановден не е запомнен с никакви специални обреди.

Бабинден /8 януари/. Този празник е чисто народен, без какъвто и да било религиозен оттенък. Празнуват само жените. Млади майки носят подаръци на "бабата", която е помагала при

раждането. Поливат и да си измие ръцете. Кърпата и сапунът, които и подават, остават за нея. Най-колоритен е този празник в Д. дял. Рано сутринта след като са почели с нужното внимание "бабата", жените от съседното село Козаревец тръгват вкупом към Д. дял, където се разиграва един истински хумористичен спектакъл на открито.

Сутринта в къщата на "бабата" готвят няколко гозби в харании - булгур, картофена яхния с месо и боб. Малко по-късно начело с музиката тук пристига процесия от жени, които са раждали. Бабата ги посреща с венец от чесън на главата. Друг венец от люти чушки обвива на кръста си. Тя държи дълъг прът, на върха на който е забучена кратуна. Жените я отвеждат на селската чешма, мият и главата и очите и я връщат в къщи. По обратния път процесията приема вид на хоро, начело на което е бабата. Тя носи бакраче с вода и играе, а жените носят бакрачета с вино. В този момент е нежелателно мъже да се мяркат по улиците. Рискуват да бъдат наложени с кратуната по главата, а има вероятност да останат и без гащи, ако се съпротивляват. Понякога жените им подмушват тояжка между краката, къпят ги в постава на чешмата и ги правят за смях. Веселбата завършва с гощавка у бабата. Всички сядат около импровизирана софра, застлана направо на земята със специално тъкани за случая "постилници" /дълги, тесни платна/. Яденето се разсипва, а виното се пие направо от бакрачетата. Всяка от жените носи по една "кръстатка" /кърпа за хранене/ за бабата и питка, която се подава с поръчка другата година да донесе и дете. Поливат на бабата от бакрачето, в което е донесена вода от чешмата, и я наричат: "Да донесеш чисти деца, както е чиста тази вода". На този ден на жените им е простено даже ако прекалят с виното.

Честни вериги /16 януари/ е малко известен празник, познат най-вече в Д. Оряховица. На този ден добитъкът не се изкарва и не се работи нищо с него, за да не се разчекне.

Антонов ден /17 януари/ е малък черковен празник, който минава почти незабелязано в проучваните селища с изключение на Д. Оряховица. Там той е известен като "черния ден". На всички по-чернооки от допустимото се раздава по калъп сапун и ги водят на реката, за да се измият и побелеят. На този ден също не се впряга добитък.

Атанасов ден /18 януари/ не се отличава с никакви особени обреди. Когато той дойде, хората казват: "Танас гелди, яз гелди", което се употребява в смисъл, че с идването на Атанасов ден си отива зимата. Той е последният януарски празник, честван най-вече от именниците. Особено внимание му отделят в Лясковец. Който има роднина или приятел в махалата "Св. Атанас" /известна още като "Кондъовската" махала/ задължително трябва да отиде на гости. Неявяването му се счита за обида. Понеже св. Атанас е покровител на овчарите, говедарите, свинарите и

пчеларите, пак в Лясковец стопаните непременно трябва да прегледат запасите от слама и зърно и да преценят дали ще стигнат за добитъка до пролетта. В Козаревец който не си е изял тиквите до Атанасовден, трябва да ги даде на животните, защото в противен случай ще изкуфее.

Трифоновден или Трифон Зарезан /1 февруари/ е един от най-веселите зимни празници. За лозарите и техните семейства е не по-малко значим от Великден и Коледа. Празнуват го най-вече лозари, винари и градинари. В Лясковец този празник е на особена почит, като се има предвид, че лозарството и градинарството са преобладаващият поминък в селището.

Сутринта на Трифоновден след светата литургия в храма се прави Трифонски водосвет. В чобур с осветена вода се излива кръстообразно масло, като се четат специални заклинателни молитви срещу мана, вредоносен вятър, червеи и насекоми. Богомолците си вземат от тази вода, известна като "Трифонска вода". С нея поръсват лозето, градината, а в Д. Оряховица я използват като лековита вода. След църковната служба се отива до най-близкото лозе. Свещеникът го поръсва, полива с вино пръчките и прочита специална молитва за лозата. Стопанинът отрязва от три кютюка /чукана/ по три лозови пръчки, които свива на колело. Едното се поставя на иконостаса за берекет, другото под стряхата, третото - на кръста или на главата. След като се прекръсти, лозарят полива кръстообразно лозата с вино и зарязва. На този ден в Лясковец заплашват с брадва нераждащите дървета. Жените пекат пити, които се ядат на лозето със сирене и червен пипер. Също в Лясковец се прави "артос" /варено жито за здраве/ и се раздава след като се отчете в църква. Като свърши зарязването, слагат големи софри. Всички пият за здраве старо, двегодишно вино. Обикновено веселбата продължава в няколко къщи, нарочени предварително заради стопаните им, признати винопроизводители. С този празник е свързана легендата за Трифон. В проучваните селища тя се разказва в различни варианти, но смисълът е еднакъв. Според спомените на хората от Драгижево когато Трифон си режел лозето, минала Богородица с Млада Бога. Вместо да я поздрави, той казал: "Нашата кучка отива да се сарандисва /да и чете попът 40 дни след раждането/". Обидила се Богородица и му казала, че ще си отреже носа. За да и покаже, че това е невъзможно, той замахнал и наистина го отрязал. Понеже легендата е много поучителна и показва докъде води незачитането на Богородица, хората стриктно спазват и забраните, свързани с празника, за да не ги сполети нещастие. В Драгижево и в Козаревец не се работи нищо в къщи, защото е грехота. В Д. Оряховица не се борави с остър предмет, а във всичките селища не се пере, защото на този ден се свети вода.

Харалампей /10 февруари/, известен като Хараламба или Харалампа, се празнува най-вече за здравето на децата. От

предната вечер се носи в църква чашка с мед, за да се отчете. На самия ден се месят питки, мажат се с меда и се раздават на комшиите. От меда се запазва в иконостаса и при болест се дава или се маже с него. В Драгижево слагат във водата на бебетата, когато ги къпят. На този ден в Лясковец пчеларите се събират на софра, всеки си носи нещо за хапване и пиене и се веселят до късно.

Власовден /11 февруари/ е малко известен или по-скоро забравен празник. В Драгижево го помнят като празник за воловете. По този повод там месят кравайчета и ги слагат на рогата им. Попът обикаля нивите и ръси със светена вода, за да не се "власят", да не мухлясва хлябът. В Лясковец на този ден не се меси хляб, за да не плесенясва през годината.

Месни и Сирни заговезни. Месни заговезни е денят, в който се заговява от месо за Великденските пости. Винаги се пада в неделя, а следващата неделя са Сирните заговезни, когато се заговява от сирене, масло и яйца. Седмицата между месни и сирни заговезни е известна като сирница, сирна неделя, сирупусна неделя /Д. Оряховица/. Ако случайно остане месо след месните заговезни, то или се дава на кучетата /Д. дял/, или на циганките, които знаят обичая и по това време обикалят къщите. За да са сигурни, че започват сирните заговезни на чисто, жените събират всички съдове, измиват ги до блясък, а кърпите, които употребявали, изпират да не остане нищо блажно. На сирни заговезни се ходи на гости у кръстниците. Носят им се портокали и лимони. Ако не е минала година от сватбата, кръстникът подарява на кумците някакъв бакърен съд /Лясковец/. С този празник е свързано искането на прошка, което се изразява в посещение на младите семейства у кръстник, родители и по-възрастни роднини. Те целуват ръка и взаимно си пожелават леки пости. Опрощаването се прави, защото онзи, който не се е издигнал над злоба, омраза и завист, не може да чака с чисто сърце Великден. Вярва се, че ако след заговезни слънцето свари някого във вражда с близки и съседи, няма да има за него радост на Великден. Обикновено на този ден младите се маскират и по тъмно обикалят из комшиите. В Козаревец палят огньове, а младежите ги прескачат. Обичаят се нарича "ората-копата". Смисълът е позабравен, останал е само споменът за една весела, празнична олелия. В Лясковец пък момчетата се събират по махали, правят големи хартиени балони, пълнят ги с газ и така се състезават помежду си, като ги пускат да летят. Обичаят "хамкане" доставя радост на най-малките. От тавана се спуска и върти на дълъг конец бяла халва. Децата с ръце, завързани на гърба, се надпреварват да я лапнат. Ако някой пипне с ръка халвата, смятат, че ще лъже през годината /Лясковец/. След като се изяде халвата, краятът се запалва, за да расте конопът /Козаревец/. В Д. Оряховица първо

намазват конца с халва и после го запалват. Ако изгори целият, житото ще расте високо.

Тодоровден. След сирни заговезни започват великденските пости, които продължават седем седмици. Първата е известна като Тодоровата или Тодуришка неделя по името на празника Тодоровден. Той е винаги в съботата на тази седмица, но тъй като богомолците се подлагат на изключително строг пост, седмицата се нарича още и тримирна неделя. Този шестдневен период е наситен с много забрани, вярвания и практики, спазвани стриктно, и то най-вече от жените, с което се цели пълно опрощаване на евентуалните им грехове. От понеделник до сряда жените, обикновено по-възрастните, тримирят, т.е. пият само вода. В Козаревец си позволяват за вечеря да хапнат ошав с хляб, а в Добри дял вечерта срещу понеделник се накисва суха бакла, която през нощта се надува. Тя се сварява само с вода и сол и така се яде. Тези три дни жените ходят след обяд на църква, за да им чете попът. В сряда вечерта те занасят някакво постно ядене, което се отчита, попът ги "разпуска" /освобожава ги от строгия пост/ и те още тук, на място, изяждат донесеното. Постът продължава до събота след причестяването. Който не е постил, няма право да се причестява. В понеделник, наречен още тримиришки, бабите в Драгижево замазват огнището, за да замажат очите на мишките, и оставят през целия ден да гори главня. В Лясковец понеделникът е чист, защото от него започва постенето. От този ден до сряда не се пере. Ако някой умре, се погребва през първите два дни. Вторникът е чер и го смятат за най-лош от всички вторници. Хората казват: "Който умре през тримира, ще го погребат на боклука". През трите дни не е желателно да се работи, а също и да се тръгва на път. В Д. дял забраната за работа е валидна за срядата, която се счита за хаталия ден /лош ден/. В Драгижево през тази неделя се прави молебен за дъжд. Обикновено ходят край селото, на чешмата Батковец или пък на кладенец. За целта се пече пита, носи се на църква да се отчете, върху нея се завързва цвете и така се спуска в кладенеца, без да се мокри. След като се извади, се разчупва и раздава против сушата. Четвъртъкът от тази седмица е известен като Въртоломей или въртоглав четвъртък /Лясковец/. Има поверие в Лясковец, че ако някой се ожени на този ден, бракът му няма да е сполучлив. В Козаревец и Д. дял го празнуват като ден на старите ергени. От сутринта мъжете се маскират в женски дрехи и възпроизвеждат сватба, както го изисква истинският ритуал. Булката и младоженецът са стари ергени. Попът е с кадилница от катуна. Всичко, което се прави, е за смях, за подбив, да не "въртоглавят" старите ергени, а да се задомяват. В това мъжко веселие жени нямат право да участват. Точно срещу Тодоровден в Лясковец има обичай да къпят децата, като във водата слагат бучка сирене, за да станат бели. Затова и съботата на Тодоровден се нарича "бяла събота".

Празникът Тодоровден е известен и още като Конски Великден, тъй като някои от обредите се извършват предимно за здравето на конете. След църковната служба се организира кушия /надбягване с коне/. Това се прави за предпазването им от окраставяване. Всеки, който има хубав кон, го извежда на соватя или на общата мера, нагласен като за празник. В Д. дял на челото на коня слагат голям червен пискиул, гривата се разчесва, а опашката на коня се завързва с червени "галуни" /кордели/ и се подвива. В Лясковец най-големите мераклии сплитат опашките и гривите на конете, а задните бутове вчесват на квадратчета, както казват "вчесани на петолевка". На победителя в кушията обикновено подаряват нова юзда. Ако кон спечели надбягването няколко пъти, неговият собственик се признава за най-добър стопанин.

На този ден в Драгижево младите булки отиват сутринта на църква да им четe попът за здраве. Носят голям кравай, разчупват го и го раздвижват. След това в къщи си мият косите с орехова шума, за да растат като конска грива. Този обичай е познат и в Лясковец.

Първи март - този ден бележи началото на пролетно-летните празници. В разглежданите селища повсеместно е разпространена легендата за променливото настроение на Баба Марта, защото братята и изпиват виното. Обредните действия и практики също не се различават особено. Рано сутринта бабата пресуква бял и червен конец и го връзва на ръцете на децата, а също и на малките животни, за да са здрави и весели. В Д. дял връзват червен конец на ръката на млади родилки, а на бебето го слагат в пазвата. В Д. Оряховица под стряхата окачват "килеп" /гранче/ червена прежда, за да е весела Баба Марта. Децата задължително трябва да имат мартеници, иначе тя ще ги "попъстри". Мартеницата се носи до появата на първата лястовица, след което се закача на зелено дърво /Козаревец/, на розов храст /Д. дял/, под камък /Драгижево/.

Св. 40 мъченици /9 март/. В съзнанието на народа от деня на св. 40 мъченици започва пролетта. Всички обреди в този ден са свързани с предотвратяване на евентуални беди, които могат да сполетят хората с настъпването на пролетта. Такава опасност представляват змиите, срещата с които е неминуема при работа на полето.

Първата работа на жените рано сутринта е да сметат боклука на средата на двора. Там те го запалват и всички го прескачат. Хората вярват, че това ще ги предпази от змийско ухапване. В Д. Оряховица най-старата жена излиза, обикаля къщата и бие с пръчка една "канта" /тенекия/, като повтаря: "Бягайте, змии и гущери, св. 40 мъченици идват, ще ви бият, ще ви заколят". Със събирането на боклука се извършва пролетно почистване, а запалването му символизира изгарянето на лошотията. В

Драгижево на този ден изнасят цялата покъщнина и всичко се изтупва, за да се изгонят бълхите.

С изключение на тези дейности друга работа не се извършва, и то най-вече от жените, за да не ги болят пръстите. Понеже денят е свързан и с паметта на св. 40 мъченици, желателно е това, което се прави, да е по 40 пъти. В Лясковец и в Д. дял изядат по 40 маслини и изпиват по 40 чашки ракия. В Д. Оряховица месят 40 питки и ги раздават за берекет. Освен това жените подреждат градините и садят цветя, за да са кичести с по 40 цвята. В Д. дял младата булка трябва да се моли на 40 светици, за да и дадат рожба.

Благовещение /25 март/ е последният мартенски празник. Ако се случи във Велики петък или във Велика събота, празнуването му се прехвърля на Великден, за да не се смесват радостните песнопения за Благовещение със скръбните на Великия петък или Великата събота. Обредните действия на този празник се преплитат и даже се повтарят с тези от св. 40 мъченици, като крайната цел е пак прогонването на влечугите. В Лясковец кладат огън във всеки двор и не ходят боси, за да не ги хапят змиите. В Козаревец и в Д. дял момите задължително изнасят чеиза си навън, за да го благослови господ. Дълъг конец не се пипа, защото ще се въртят змии из ръцете. В Д. дял този ден се смята за "хаталия". Нищо не работят, за да не ги хапят змиите. В Драгижево вярват, че ако на този ден ги закука кукувица и са с пара в джоба, ще имат през цялата година. В същото време най-лошата клетва, която може да се каже, е: "Кукувица да не чуеш дано", т.е. да умреш. В Лясковец срещу Благовещение не се внася кукуряк в къщи, защото кокошките няма да снасят. На този ден във всички селища се яде риба, въпреки че периодът на Великите пости продължава.

Лазаровден се празнува винаги една седмица преди Великден в събота. Възпоменава се Лазаровото възкресение. Тъй като в богослужението не се допускат заукоини служби до Томина неделя, Лазаровден е последният ден, през който се прави помен за починали преди Великден. В Лясковец свещениците отиват на гробището и трисаисват всеки гроб. Вярва се, че както Лазар е възкръснал, така и покойниците ще бъдат възкресени при второто пришествие.

Същевременно Лазаровден се причислява към най-веселите пролетни празници. Характерен обряд е лазаруването. Преки участници в него са малки момиченца от 5-6 до 12 години, известни с името лазарки. Те обикалят по къщите с венчета от цветя на главите, играят несклучено хоро и пеят предварително научени песни. Припевките могат да бъдат за малко дете, ако има такова, за мома или пък за всички в къщата. В Д. дял една от съхранените песни е следната:

Лаленце ми се люлее
на зелени ливади.
Не ми било лаленце,
най ми било детенце.
Стани, стани, детенце,
да си видиш Лазара.
Жълти чехли потропва,
шити поли развява.

Децата се редуват, като половината от тях пеят, а другите играят, след което се сменят. Стопаните очакват с радост идването на лазарките. Обикновено ги даряват с пресни яйца и дребни пари. Една седмица преди Лазаровден е циганското Лозари. Понеже същият обряд се извършва, но от циганчетата, му казват още сюрмах Лазар.

Връбница е в неделята след Лазаровден. Православната църква е отредила празника в спомен на Христовото влизане в Йерусалим и го определя като един от големите църковни празници. Вечерта срещу Връбница попът насича върбови клонки и ги поставя на маса във от църквата. На самия ден по време на службата всички излизат, вземат по няколко върбички, обикалят църквата и пеят "Общо воскресение", след което внасят клонките. Поставят ги върху друга маса, попът ги отчита и след това ги раздава. Обикновено върбичките се свиват на венчета, тъй като кръгът се смята за символ на дълголетие. Поставят ги на иконостаса, където стоят до следващата година. От тази върба в Д. дял отчупват при главоболие, сваряват я и с водата си мият косите. Върбова клонка се носи и на гробището. Изключение правят в Д. дял, но там пък е познат обичаят кумичене. Правят се венчета от върба и малки момиченца ги пускат да плуват или в коритото на селската чешма, или на Бързея - крайселското дере. От бързината, с която се придвижват венчетата, се определя кое момиче ще бъде кръстница и кое кумица. В Д. Оряховица този обичай е леко видоизменен. Венчета хвърлят момите и гадаят коя първа ще се омъжи според това кое венче е изпреварило другите.

Великден е най-големият християнски и народен празник. Той включва дните от Велики понеделник до Томина неделя - неделята след Възкресение Христово. Тези дни са наситени с много празнично оживление, настроение, различни обреди и, разбира се, редица забрани. В четвъртък рано сутринта преди да изгрее слънцето, се червят яйцата. В Козаревец подготовката започва от предната вечер, когато всеки донася с бакраче вода от Пехчан дере, която да пренощува в къщи и с нея да се сварят и боядисат яйцата. Същата вечер се бере кукуряк, използван за жълта боя. Внимава се при внасянето му да не го видят кокошките, защото в противен случай няма да снасят. През целия ден освен червенето на яйцата не трябва да се върши друга

работа. В Д. дял не се пере бяло и не се простира, за да няма градушки. В Драгижево по същата причина не се работи на къра.

Вечерта на Велики четвъртък се четат 12-те евангелия. След прочитане на всяко евангелие богомолците изгасят свещите, които държат. Като започне четенето на следващото, ги запалват - и така 12 пъти. На следващия ден Велики петък се месят козунаците. През целия ден се ходи на църква. Богомолците се препъхват под маса с поставена на нея светата плащаница. Около масата стоят стари жени и пазят плащаницата като на погребение. Всички, които идват, носят цвете и го поставят върху масата. Късно вечерта започва църковната служба, която символизира "опелото Христово". Църквата се обикаля три пъти със запалена свещ, след което богомолците влизат вътре, промушвайки се под плащаницата, държана пред входа от свещеника и още трима мъже. Добре е при преминаването да се докосне с глава за здраве. В Драгижево вместо нея държат икона на Христос, под която минават всички. След приключване на този обред свещеникът раздава от донесените през деня цветя. В къщи цветето се поставя на иконостаса. В Лясковец и в Д. дял то се слага във вода, с която се мият косите за здраве. В Д. Оряховица го използват за цяр. В Добри дял много държат при раздаване на цветята във всяка китка да има непременно червено цвете, а не жълто, за да е здрав и червен този, който я получи. Точно в полунощ срещу Великден свещеникът запява "Христос воскрес", след което честити празника на богомолците и им пожелава "многая лета". Хората се разотиват по домовете със запалени свещи, за да посрещнат празника с близките си. В Д. дял след службата в църква всички минават и се христосват с попа. До три пъти той превърта две яйца в ръката на този, с когото се христосва и казва "Христос воскрес", а богомолецът отговаря "Во истина воскрес". Това е и поздравът, който при среща си разменят всички, докато траят празничните дни.

На първия ден на Великден се раздават червени яйца, които винаги трябва да са тек. Ходи се на гости у кръстниците с яйца и козунак и съответно се почерпват със същото. Посещават се майка, баща, роднини, приятели. Най-хубавият подарък за децата през тези дни е червеното яйце. През първия ден на Великден не се разрешава изяждането на цяло яйце. Може да се хапне няколко пъти, но по малко. В противен случай се вярва, че излизат циреи. Обичаите с първото боядисано яйце са различни. На него се приписва голяма магическа сила. То задължително е червено. В Лясковец и в Козаревец го поставят в иконостаса, а на следващия Великден се заравя в нивата за плодородие. В Д. Оряховица го счупват и по това дали е цяло или пък изкуфяло се гадае за плодородието през годината. В Драгижево заравят яйцето в лозето или на нивата, но на третия ден, или пък го оставят 40 дни в иконостаса, след което го счупват. Ако е хубаво, и годината ще бъде плодородна. Ако е развалено - лоша ще е.

В Добри дял на третия ден на Великден се свети вода за посевите и нивите се ръсят за плодородие. След Великден до Томина неделя не се поменува и не се раздава за умрели, тъй като се вярва, че душите им се "разпуцат" и ходят между живите. В Лясковец на третия ден на Великден богомолците отиват в литийно шествие на гробището, където свещеникът извършва пасхален водосвет. Хората раздават помежду си яйца и козунак, оставят и върху гробовете, но не казват "Бог да прости", а "Христос воскрес", за да чуят и умрелите вестта за възкресението.

Гергьовден /23 април/ е един от големите християнски празници. Той бележи началото на истинската пролет. На Гергьовден във всяка къща трябва да се заколи агне за здраве на семейството. Агнето трябва да е мъжко. Преди да се заколи, му се слага венец от цъфнал глог или от цветя. В Д. Оряховица слагат върху приготвеното за печене агне клонче глог и коприва. С кръвта от закланото агне се прави кръстен знак по челата на децата за здраве. След изпичането агнето се носи в църква, където свещеникът чете специална молитва за курбан. След това от него се раздава на попа, на овчаря и чак тогава се яде. В Лясковец агнешкото було се окачва на цъфнал глог, а кокалите му се събират и заравят в лозето, за да не вали град. От предния ден вратите и менците се окичват с цъфнал глог. Рано сутринта преди изгрев слънце закрепват запалени свещи на входната врата и по вратите на обора и плевнята. В Козаревец обикалят около къщата и прекадват, за да прогонят злите духове. Също там харизват агне на този, който кихне пръв през деня. В Лясковец раздават артос /варено жито/ за здраве. В Д. Оряховица месят кравай, носят го на църква и там го раздават. Това се прави на малък Гергьовден, т.е. предния ден. В Д. дял има оброчище, където се издига кръст. На него още от предната вечер закачат венчета от глог и палят свещи. Там отиват на самия ден след църковната служба, правят водосвет и раздават за берекет от посевите. На първия понеделник след Гергьовден се коли агне за курбан на селото. Наричат го "оброк" и го раздават след като се отчете в местността Кюфлюкя за здраве и за добро на цялото село. Повсеместно е разпространен обичаят да се търкалят за здраве рано сутринта преди изгрев по росата в ечемика или както вярват в Лясковец, за да се махнат луничките. В Д. Оряховица се предпазват по такъв начин от окраставяване. В Лясковец преди изгрев берат еньовче и дели-яна и с тези билки къпят малките деца, а възрастните си мият главите с вода, в която са киснали. Еньовчето е за здраве, а дели-яната, за да надделяват над другите в работата. На този ден жулят децата по бузите с коприва, за да са бели и червени. Ако пък искат да направят лоша магия на някого, достатъчно е през нощта на Гергьовден да отсекаят няколко трески от вратата му. През този ден навсякъде се теглят на кантар и се люлеят на люлка за

здраве. Люлката трябва да е завързана за зелено дърво. Вярва се, че през нощта срещу Гергьовден златото проиграва и там, където е заровено, се виждат пламъци. Затова през тази нощ мъжете спят на къра с надеждата да намерят имане. До Гергьовден младата булка е длъжна да ходи обута. На празника тя отива у кръстницата, която я събува. В Д. Оряховица кръстницата предварително купува чорапи, събува старите и и обува новите. В Д. дял булката занася печена кокошка и питка. Кръстницата дърпа чорапа и до три пъти, след което тя вече може да ходи боса. Кръстницата задължително подарява нещо на булката.

Еремия /1 май/ е не особено познат празник. Единствено в Драгижево светят вода, забиват брадва в земята и слагат сол върху нея, за да не вали град.

Спасовден се празнува 40 дни след Великден, на последния велик четвъртък. Забелязва се една устойчивост на обреди, изпълнявани за мъртвите. Срещу Спасовден е голяма задушница. Казва се, че има "разпус" /Лясковец/ - душите на умрелите са разпуснати и ходят между хората. Затова предния ден се отива на гробището и се раздава за упокой на душите. Когато близките на починал раздадат, душата си взема полагаемото, засмива се и си отива. Душа, за която не е раздадено нищо, се разплаква, връща се гладна, а живите роднини не се чувстват добре. Свещеникът прекадява гроба и прелива вино. В Д. дял в четвъртък рано сутринта се прави попара от мляко в нова купичка, с нова лъжичка и се подава на първия минувач за здраве. В Козаревец на този ден се прави "оброк". На открито край селото в големи харании се готви курбан. След като свещеникът го благослови, всички минават с бакрачета, сипват им, а те го занасят в къщи. От този оброк трябва да се хапне, пък било то и само по хапка за здраве.

Русалска неделя започва петдесет дни след Великден и продължава цяла седмица - от понеделник до събота. Този период се свързва със съществуването на неустановени митически същества - русалки. Затова забраните и препоръките, които трябва да се спазват, имат за цел тяхното омилостивяване. През тази седмица късна работа не се върши, за да не се разсърдят русалките. Най-вече не бива да се влиза в лозята, да се копае, да се пръска, за да не се дразнят русалките, в резултат на което лозето изресява. В Лясковец казват още ресарска неделя, защото тогава лозята цъфтят и вероятността да изпада ресата от чепките е най-голяма. Вярва се, че през нощта русалките излизат и ако срещнат някого, яхват го, а след това той залинява и умира. В Д. Оряховица свързват тази седмица с много природни бедствия и я считат за най-лошата. След приключване на този опасен период в неделята, наречена "голямата неделя", т.е. петдесетница, подът на църквата се застила с орехова шума, хвърляна от свещеника над миряните.

Колкото шума успеят да хванат, занасят я в къщи, а тази, която падне, остава в църквата една седмица.

Този обряд в Лясковец се извършва на следващия ден - Духов ден. Събраната шума поставят в леглото за здраве. Празникът се свързва с явяването на Дух свети пред апостолите. Ореховата шума, която свещеникът хвърля, символизира огнените езици, под чиято форма се явява светият Дух пред разноезичните апостоли в Ерусалим. Така и словото божие достига до тях. На този ден в Лясковец се прави "оброк". Сготвя се курбан и се раздава за здраве, а също и за предпазване от градушка. Обикновено това се прави на открито извън селището. В Д. Оряховица смятат за грешно да се яде диня и грозде по Духов ден. В Лясковец забраната е за зелени плодове изобщо. По традиция първите плодове се раздават на съседите за берекет.

Еньовден /24 юни/. Този празник е в разгара на лятото. Известен е като ден на лятното слънцестоене. На Еньовден денят е най-дълъг. След това той започва да намалява, а нощта да наедрява. Има поверие, че в нощта срещу Еньовден билките имат най-голяма сила. Щом изгрее, слънцето се премята три пъти назад и започва да се връща към зимата, а с него се обръщат и билките. Те вече губят лечебната си сила. Затова трябва да се берат още по тъмно. Вярва се, че билките са 77, колкото са болестите, но за най-лековита се смята еньовчето. На него приписват засилване на плодовитостта при хора и добитък, а освен това и голяма магическа сила. В Лясковец момичетата го берат с надеждата да се омъжат през годината. В Д. дял го слагат във вода, в която се къпят. В Д. Оряховица се кичат с него, а в Казаревец го варят и пият водата. Билките се берат на отиване и никога на връщане. Еньовската китка се пази през цялата година за здраве. На Еньовден в Драгижево прескачат огън, за да не ги хващат болести. На този ден там задължително сеят ряпа, ако искат да стане хубава. Ако някой има желание да навреди някому, той трябва да се отъркаля гол в нивата му. По този начин се вдига берекетът от имота. Обичаят е познат и в други селища. Някъде този магически обред се извършва от възрастна жена, която е известна със способността си да прави магии. В Лясковец през първите 12 дни след Еньовден следят какво е времето и по него гадаят за месеците през следващата година.

Петровден /29 юни/ е единственият по-голям празник в най-усилното време на жътва и вършитба. Фактът, че се предшества от пост, определя и значението му в литургиката. Не е свързан с никакви забрани, но на този ден задължително се приготвя печено младо петле. В Лясковец, където има манастир, посветен на св. Петър и Павел, богомолците носят дар и го поставят пред иконата на св. Богородица.

Павльов ден /30 юни/ е по-малък празник, но той за разлика от Петровден е свързан с доста забрани, имащи

отношение към имота и реколтата. Забранено е да се ходи по къра, за да не се запали житото. В Д. дял не се кладе огън по същата причина. В Лясковец не се извършва никаква селскостопанска работа, нито се впряга добитъкът.

Горещници - това са три последователни дни /15, 16, 17 юли/, известни сред населението Люта, Чуруга и св. Марина. С тях се свързват и най-големите горещини през сезона. Забраните, които се налагат, целят предпазване на здравето на хората и на имота от евентуални природни бедствия - пожари, гръмотевици и др. През тези дни не се работи на полето. Третият ден, св. Марина, се смята за особено лош. В Д. Оряховица вярват, че ако се помолят пред иконата на св. Марина зло да сполети някого, то злото не ще го отмени.

Илинден /20 юли/. Народът почита св. Илия като светец чудотворец, който дава плодородие и се бори със зли сили - врагове на човешкия труд и на плодородието на земята. Според народното поверие той праща дъжд и може да спре или да предизвика бури и градушки. За да не се разсърди светецът, на този ден не се ходи на къра. В Лясковец и в Драгижево го омилостивяват, като забиват брадва в пръстта и я посипват със сол. В Д. Оряховица и в Д. дял правят курбан. В Д. дял курбанът е агне, приготвено на чорба, а в Драгижево - стар петел.

Преображение /6 август/. От този ден според народната представа времето се преобразява и идва есента. В църква се носи грозде, нарязано на дребни чепки, отчита се, раздава се и едва след това се разрешава брането и яденето му.

Усекновение /29 август/. Празникът е установен от църквата в спомен от посичането на св. Йоан Кръстител. От този ден водата се "секва", т.е. става студена и къпането в реките не е желателно. Смята се, че орехите вече са узрели и могат да се брулят. В Лясковец от предната вечер занасят в църква шише с вода, в която е накиснат цвят от камшица. Поставят го под иконата на св. Йоан Кръстител, а на сутринта след службата прибират шишето. През годината, който страда от главоболие, се лекува, като си мокри челото кръстообразно с водата.

Голяма Богородица /15 август/ е последният летен празник. Раздава се обикновено мед, диня и грозде за Богородица, и то особено от жени, на които им умират децата /Драгижево/. На този ден се отговява, а ако празникът се падне в сряда или петък, се яде риба.

Симеоновден /1 септември/ се смята за първия есенен празник. Той слага началото на новата църковна и земеделска година. Започва есенната оран и сеитбата на есенниците. Затова на този ден не се празнува, а се работи. В Лясковец не си гостуват и както на Игнажден се пазят от лоши "полазници", които могат да напакостват на житото. Ако все пак някой дойде,

той трябва да е здрав, силен и едър. Вярва се, че всички качества ще се предадат на нивата.

Кръстовден /14 септември/. Както показва и самото название, денят е посветен на светия кръст. В къщите трябва да се внесе светена вода. Това се прави един или два дни по-рано. Свещеникът носи кръст и менче със светена вода, като ръси с пожелание за дълголетие, здраве и божия закрила. През този ден заради кръста се пази строг пост. Пак заради него домът задължително трябва да се почисти и вароса, защото е грехота кръстът да се внесе в мръсна къща.

Димитровден /26 октомври/. Църквата почита паметта на св. Димитър. Според народното разбиране до Димитровден есенната работа по полето трябва да приключи. Разпускат се ратаите, чираците и слугите, като им се заплаща за извършената работа. Едва след Димитровден по селата започват седенките и сборовете.

Несторов или Мишин ден /27 октомври/. Църквата отбелязва паметта на св. Нестор. Според преданието мишките са произлезли от удара, който Ъог нанесъл на св. Нестор. Затова и денят на светеца се празнува като Мишин ден. Свързан е със завръщането на мишките от полето към домовете. Повсеместно е разпространена забраната да не се върши къщна работа. Не се плете, не се шие, не се преде, за да не сядат мишките дрехите и да не прегризват класовете на нивите. Добре е на този ден да се замазва нещо - къщата, огнището, дупките на мишките. Счита се, че по такъв начин символично се замазват очите им.

Архангеловден или Рангеловден /8 ноември/. Християнската църква чества ангелския свят и най-вече ангела душевадец. От него зависи как ще бъде извадена душата на човека, когато умира. Като се изключи Архангелската задушница, на която се раздава за душите на мъртвите, този празник е наситен повече с чисто езически обичаи. Те имат отношение най-вече с вълчите празници, които съвпадат по време с Рангелов ден. В Козаревец хората не излизат на къра, за да не ги ядат вълците през зимата и да не влизат в кошарите. Не се шие за мъж пак за да бъде предпазен от вълци. В Драгижево по същата причина завързват ножиците и закачат нависоко веригата на огнището. В Лясковец за да не се употребяват ножиците, ги завързват за крака на стола. Вълчите празници продължават три дни преди и три дни след тях. През това време като се изкарва добитъкът, се слага главня на прага. Вярва се, че като мине през нея, няма да го нападат вълците.

Проучванията на календарните празници в Лясковец и околните села, отразени в настоящата статия, са продължение на проучването на духовната култура на населението от посочения район.³ Събраният теренен материал потвърждава в голяма степен основното и същественото, отразено в научната

литература, посветена на общобългарската календарно-обредна система. Става ясно, че колкото и да изглеждат еднакви по смисъл, тълкуване и отразяване, календарните празници предлагат интересни варианти даже в съседни селища. Този факт може да се обясни както с богатата народопсихология, така също със степента на развитие на даден поминък, образователното ниво, исторически и географски особености на селището. Тъй като за всеки сезон е характерна дадена селскостопанска дейност, при честването на празниците се наблюдават особености, свързани с обреди за предпазване от определени злини или с измолване на нужните за добруването на семейството блага. Много често обредните действия са с подчертано езически характер, но те съжителстват с определена стабилност, с чисто християнски битово-религиозен ритуал. Чрез тях се разкриват различни представи, идващи още от времето на примитивното обяснение на заобикалящия ни свят и от желанието на човека да въздейства върху природата в своя полза. В многовековния процес на развитие на обредите хората си изработват една своя ценностна система от правила, неписани закони и забрани, имащи отношение към изграждането на здравно-хигиенни навици, морално-етични отношения в семейството и извън него и различни добродетели, които правят човека полезен както на себе си, така и на обществото. В зимния празничен цикъл се включват обреди, целящи осигуряването на плодородие, здраве за хора и добитък и богат приплод от домашните животни.

Пролетно-летният календар е значително по-дълъг. В него се включват няколко момента - пробуждане на природата, засаждане на семената и прибиране на реколтата. Основната цел на обичаите и обредите през този цикъл е предпазване от природни бедствия и осигуряване на хубаво време за селскостопанската дейност. В този цикъл се честват и едни от най-големите и масови празници Лазаровден, Връбница, Великден. Големият брой задушници през този период свидетелства не само за своего рода култ към прадедите, но също така и за надежда за подкрепа в тежък момент или пък в момент на подсигуряване на прехраната.

Последният - есенен - цикъл е най-малък. Това, което го характеризира и отличава от другите, е преобладаването на жертвени обреди, които се изразяват в раздаване на плодове, мед, месо и принасяните курбани по Преображение, Голяма Богородица, Архангеловден.

Вярата в магии и предсказания утвърждава различни начини на гадаене, които от своя страна са в състояние да успокоят или пък да подготвят отрано хората за евентуални неуспехи в тяхната трудова дейност. От друга страна, те имат чисто забавен, развлекателен характер. Широко разпространени са различните магически обреди, извършвани с огън или вода съобразно с

техния очистителен характер предимно на Йордановден, Ивановден, Бабинден, Благовещение. Стимулиращата сила на различни билки, цветя и клонки ги прави неотменими атрибути към празници като Сурваки, Връбница, Гергьовден, Еньовден, Духов ден. Някои от празниците в по-голяма или в по-малка степен са запазили своя характер, като съхраняването им е по-стабилно в селата отколкото в града. По-голяма част безвъзвратно са отмрели след 40-те години било поради ограничените възможности за официалното им празнуване, било поради унищожаване на частната собственост и колективизацията на стока, земя и добитък. Въпреки всички неблагоприятни условия, действали систематично и целенасочено за омаловажаването и даже за премахването им, те са се съхранили трайно в паметта на най-възрастното население. Сега даже и да не се практикуват, се знае, че в началото на века те са съществували. Такъв е случаят с обичая Коледуване, обредно по-богат навярно, но запазен и практикуван в описания вид. Ивановден, известен навсякъде с къпането на старите ергени, вероятно празнуван по този начин в по-стари времена и в разглежданите селища, е сведен до къпане само на именници през проучвания период. Много от причините за извършване на даден обред са избледнели или напълно забравени през годините, но неговото механично повтаряне е станало традиция.

Надяваме се, че настоящото проучване ще допринесе за едно по-цялостно изследване на народопсихологията и културата на населението не само от Великотърновския край, но и от цялата страна.

БЕЛЕЖКИ

1. Теренните материали са архивизирани в ИМ - В. Търново, НСФ, N 111-1

2. *Минев, Д.*, Лясковец - минало, сегашно състояние и дейци, Варна, 1944 г.

3. *Рогева, Т.*, Сватбени обичаи в Лясковец и околните села, 183-190, Известия на Исторически музей, В. Търново, т. VI, 1991г.; Народни обичаи при бременност, раждане и отглеждане на детето в Лясковец и околните села, 215-225, Известия на Исторически музей, В. Търново, т. VII, 1992 г.

CALENDAR HOLIDAYS IN LYASKOVETS AND IN THE VILLAGES
NEABRY DURING THE FIRST HALF OF 20TH C.

TEODORA ROGHEVA

/resume/

The calendar holidays in Lyaskovets and in the villages nearby fall, according to the season, into three cycles: winter, winter-summer, and autumn cycles. They reveal wellknown national rites performed during celebration as well as specific rites typical only of the region or the village itself. The specific distantions contribute to the diversity of the national psychology and culture of the population all over the county.